

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://www.muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/codziennosc/kultura-sport-i-turysty/1918-1939/prasa-i-wydawnictwa/wydawnictwa/karykatury-jotesa/36527,Karykatury-Jotesa.html>
03.05.2025, 16:10

Album litografii *„Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza. Warszawa. Karykatury Jotesa. 1935 r.”*, jest stosunkowo słabo znanym źródłem ikonograficznym do dziejów Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP)[1]. Zawiera łącznie 160 karykatur oficerów, podoficerów zawodowych oraz pracowników cywilnych dowództwa formacji z 1935 roku. Autorem karykatur, ukrywającym się pod pseudonimem „Jotes” był Jerzy Szwajcer vel Szweycer (1892 – 1967), znany przedwojenny dziennikarz i rysownik. Jako absolwent Academie Libre w Brukseli (Belgia), debiutował w 1910 roku na łamach *„Kuriera Świątecznego”*. W latach późniejszych współpracował z pismem humorystycznym *„Pourquoi Pas”* wydawanym w Brukseli. Współpracował także z wieloma pismami polskimi (m.in. *„Kurierem Porannym”*, *„Muchą”*, *„Szczutkiem”*) oraz magazynami zagranicznymi. Jerzy Szwajcer „Jotes” znany był głównie z karykatury portretowej, której obiektem byli zazwyczaj politycy, dyplomaci, artyści a także wojskowi. W okresie międzywojennym był autorem kilkunastu tysięcy karykatur wydanych w około 200 albumach m.in. w cyklach wydawniczych: *„Karykatury Jotesa”* i *„Wojsko w karykaturze”*. W czasie II wojny światowej przebywał na Węgrzech i swoje prace publikował w prasie węgierskiej oraz piśmie *„Więści polskie”*. Po zakończeniu wojny powrócił do kraju i współpracował m.in. ze *„Szpilkami”* i *„Teatrem”*. Jerzy Szwajcer „Jotes” był również autorem kilku tomów wspomnień, w tym *„Z pamiętnika karykaturzysty”* (1926 rok), *„Okiem karykaturzysty”* (1930 rok) i *„Ze wspomnień karykaturzysty”* (1960 rok)[2].

Cykle albumów *„Wojsko w karykaturze”* i *„Karykatury Jotesa”*, obejmujące blisko setkę albumów, zawierają około 10 tysięcy podobizn oficerów i podoficerów Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej. Pierwsze z albumów wydanych przez Jerzego Szwajcera, zostały poświęcone najważniejszym instytucjom wojskowym tj. Ministerstwu Spraw Wojskowych i Sztabowi Generalnemu Wojska Polskiego. Kolejne zostały poświęcone centralnym urzędom wojskowym, poszczególnym Dowództwom Okręgów Korpusów, oraz niektórym pułkom, batalionom i dywizjom z terenu Warszawy oraz całego kraju. W serii *„Karykatury Jotesa”* ukazywały się również albumy różnych ministerstw i instytucji cywilnych, a nawet poszczególnych grup zawodowych[3].

Album *„Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza. Warszawa”*, został wydany w 1935 roku w cyklu *„Karykatury Jotesa”*. Wydawcą była warszawska drukarnia „Litografia Artystyczna W. Główniczewski”, mieszcząca się przy ul. Chmielnej nr 18. Zawiera karykatury 80 osób wojskowych (w tym 18 podoficerów zawodowych) pozostali to pracownicy cywilni kontraktowi zatrudnieni w dowództwie. Osoby wojskowe (oficerowie i podoficerowie) zgodnie z pragmatyką wojskową, zostały rozmieszczone w albumie według posiadanych stopni wojskowych, poczynając od pułkowników a kończąc na plutonowym. Na uwagę zasługuje fakt, że w podpisie pod karykaturami podane zostały tylko stopień i nazwisko osoby z pominięciem imion. Trudno jest w chwili obecnej ocenić czy podyktowane to było

względami ochrony tajemnicy wojskowej, czy warunkami edytorskimi. Na podstawie informacji ustalonych w oparciu o listy płac dowództwa KOP, należy przyjąć, że karykatury zostały sporządzone w okresie od grudnia 1934 do kwietnia 1935 roku, natomiast sam album został opracowany i wydany w 2 połowie 1935 roku[4].

Wypada dodać, że w 1949 roku album był wykorzystywany przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa w ramach Rozpracowania Operacyjnego kryptonim „Targowica”, do sporządzania szczegółowych charakterystyk osób pełniących służbę lub zatrudnionych w dowództwie KOP[5].

Powyższy tekst jest zapowiedzią szerszego artykułu Artura Ochała, poświęconego wydawnictwu Karykatury dowództwa KOP Jotesa, nieznane źródło ikonograficzne do historii Korpusu Ochrony Pogranicza, przygotowanego do druku na łamach „Zeszytu Naukowego” Muzeum Wojska w Białymstoku.

Opracował: **Artur Ochał**

[1] Albumu nie zachował się w zbiorach: Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie.

[2] Na podstawie noty z katalogu „Czasy wojen i pokoju. Karykatura Polska 1914-1939”. Warszawa 2004 r. Muzeum Karykatury w Warszawie.

[3] Biblioteka Narodowa w Warszawie. Według informacji Zakładu Informacji Naukowej w zbiorach biblioteki, znajduje się 80 albumów z karykaturami autorstwa J. Szwajcera.

[4] Informacje zostały ustalone w oparciu o rozkazy i listy płac dowództwa KOP znajdujące się w zbiorach Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie w zespole KOP, sygn. 541.331, 541.412, 541.415, 541.1043.

[5] Instytut Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, sygn. 1572.897, Byli pracownicy Oddziału II Sztabu Głównego WP, żandarmi, KOP- rozpracowanie operacyjne przez MBP [krypt. „Targowica”] 1950-1954.

